

doi: 10.3935/rsp.v16i1.773

EQUITY AND DEVELOPMENT: WORLD DEVELOPMENT REPORT 2006

The International Bank for Reconstruction and Development

Washington, DC.: The World Bank and Oxford University Press, 2006., 320 str.

Stručnjake Svjetske banke često se (ne)opravdano optužuje za nedovoljno suosjećanje sa siromašnima i obespravljenima jer stavljaju prevelik naglasak na financijsku disciplinu, ograničenje javnih rashoda i ekonomsku učinkovitost, a zanemaruju pravednost. Ipak, čini se da te kritike nisu (posve) utemeljene jer je unutar svoje serije izvještaja o svjetskom razvoju Svjetska banka u suradnji s poznatim izdavačem Oxford University Press izdala publikaciju *Equity and Development* (Pravednost i razvoj) u kojoj se nedvosmisleno ističe važnost pravednosti kao bitne odrednice gospodarskog razvoja.

Mnogobrojni autori publikacije ističu kako komplementarnost pravednosti i napretka proističe iz dva široko povezana razloga. Prvi je postojanje tržišnih neuspjeha koji se mogu ukratko definirati kao nemogućnost tržišta da svojim slobodnim djelovanjem omogući postizanje optimalne alokacije resursa. Može se raditi o nedostacima na području raspodjele, ili stvarnog ili potencijalnog smanjena gospodarske učinkovitosti, pa tržišni neuspjesi stvaraju potrebu za (državnom) intervencijom kako bi se postiglo pravednije ili učinkovitije društvo. Tako, na primjer, neka vrlo marljiva i talentirana djeca zbog nemogućnosti i/ili siromaštva ne uspiju pohađati i završiti osnovno obrazovanje, a neki njihovi sretniji, a manje sposobni vršnjaci završe visoko obrazovanje. Neke produktivne zemlje

trećeg svijeta administrativno su gotovo posve isključene iz međunarodne trgovine, a često siromašni radnici iz zemalja u razvoju imaju vrlo ograničene mogućnosti migriranja u bogatije zemlje gdje bi i mogli više zaraditi i popuniti prazna radna mjesta.

Kada je tržište nesavršeno ili ne postoji, raspodjela bogatstva i moći utječe na alokaciju ulagačkih mogućnosti i gospodarski napredak. Najbolje je ispraviti tržišne neuspjehe, a kada to nije moguće ili je preskupo, određeni oblik preraspodjele – poput boljeg pristupa uslugama, jačanja političkog utjecaja obespravljenih skupina ili pomaganja u stjecanju i očuvanju imovine – može poboljšati ekonomsku učinkovitost u cjelokupnom društvu.

Drugi razlog zašto se pravednost i dugoročni napredak međusobno pojačavaju proizlazi iz činjenice da visoka razina gospodarske i političke nejednakosti dovodi do stvaranja ekonomskih i socijalnih modela i institucija koje su sustavno naklonjene utjecajnijim i bogatijim društvenim skupinama. Takve nepravedno oblikovane institucije mogu stvarati ekonomske troškove. Ako se zaštita osoba i imovine provodi selektivno, ako se raspodjela javnih sredstava ostvaruje samo za zadovoljavanje apetita bogatih i moćnih, siromašne skupine osjećaju se zapostavljene, sklone su nasilju ili revolucionarnim političkim promjenama, a narušava se i razina međusobnog povjerenja i suradnje, presudnih odrednica dugoročnog gospodarskog razvoja. Društvo će tada najvjerojatnije biti nedovoljno učinkovito i nespremno na prihvaćanje potrebnih promjena, a velika će se sredstva i pozornost usmjeriti na očuvanje postojećih povlastica, umjesto na stvaranje novog bogatstva i poboljšanje kvalitete života svih građana.

Ti nepovoljni učinci nejednakih mogućnosti i političkog utjecaja na razvoj utoliko su opasniji jer se ekonomske, političke i socijalne nejednakosti najčešće reprodu-

ciraju tijekom vremena i prenose preko više naraštaja. Ta se pojava naziva **stupica nejednakosti**. Siromašna djeca iz obitelji s dna raspodjele bogatstva nemaju jednake mogućnosti obrazovanja kao što to imaju djeca bogatih roditelja. Zbog nižeg i slabijeg obrazovanja ta će djeca jednom kao odrasle osobe slabije zarađivati, imati ograničene mogućnosti profesionalnog napredovanja i time slabiji utjecaj u političkom procesu. Tako će, poput svojih roditelja, imati ograničene mogućnosti utjecaja za veća proračunska izdvajanja za javne škole, čime će opet biti pogođeni njihovi nasljednici. Time se zatvara magični krug ispod optimalnih dostignuća za siromašne i pojačava raspodjela utjecaja koja više koristi bogatim dijelovima društva. Elite zaštićuju svoje interese na vrlo profinjene načine, koji na prvi pogled mogu izgledati da su od opće društvene koristi, a u stvari je riječ o zadržavanju ostvarenih povlastica i očuvanju (a ponekad i pojačanju) dohodovnih i drugih materijalnih i nematerijalnih nejednakosti.

U tekstu se pobliže objašnjava opasnost stupica nejednakosti kroz različite pojavne oblike nejednakosti, poput dohodovne, imovinske, obrazovne ili utjecajne na donošenje odluka. Pretjerana razlika u početnim mogućnostima je gubitak za društvo i prijetnja održivom razvoju i smanjivanju siromaštva. Naravno, važni su i ishodi, ali su oni uvelike posljedica i pojedinačnih sklonosti, talenta, napora i sreće određene osobe. Ljudi će uvijek biti različiti, ali je bitno da imaju približno jednake početne mogućnosti za rast, razvoj, obrazovanje i profesionalno napredovanje. Ne može se očekivati da će ljudi biti podjednako uporni u stjecanju novih znanja i sposobnosti ili u preuzimanju rizika, ali je presudno da se društvenom aktivnošću svima omoguću približno sličan **startni položaj** u životu. To se može postići pomoću programa poticanja školovanja i većeg javnog ula-

ganja u obrazovanje najsiromašnijih skupina, boljim i podjednakim pristupom javnim uslugama i informacijama te jednakosti u poštivanju prava, obveza i odgovornosti.

Ako su političke mjere usmjerene na smanjivanje povlastica, moćne i utjecajne skupine vjerojatno će nastojati zaustaviti reforme, posebice zato što je često teško razlučiti djelovanje kratkoročnih i dugoročnih utjecaja i ishoda. Veća društvena pravednost dugoročno znači učinkovitije djelovanje društva, smanjivanje napetosti i sukoba, izgradnju povjerenja među pojedincima i institucijama, veću socijalnu pokretljivost, povoljniju ulagačku i poduzetničku klimu, što su sve odrednice dugoročnog uspješnog gospodarskog rasta i razvoja.

Ovaj Izvještaj u potpunosti prepoznaje intrinzičnu vrijednost pravednosti te pobliže istražuje njezin utjecaj na dugoročni gospodarski i društveni razvoj. Stručnjaci Svjetske banke vjeruju da usklađivanje pravednosti i učinkovitosti i nije neki posve novi analitičko-politički okvir, nego je potrebno samo posvetiti dovoljnu pozornost pravednosti. Pravednost treba biti u središtu analiza i na tom se temelju moraju poduzimati aktivnosti na jačanju dosad podređenih društvenih skupina.

Izvještaj se sastoji od tri dijela. U prvom, razmatraju se nejednakosti u mogućnostima unutar pojedine zemlje i između više zemalja. Iako se pokušava kvantificirati nejednakost mogućnosti, naglasak je ipak na evidenciji jako različitih ishoda uslijed određenih predeterminiranih obilježja – kao što su rod (spol), etničko porijeklo, materinji jezik, rasa i vjerska pripadnost roditelja – socijalnih kategorija koje nisu stvar odabira, nego su dobivene **rođenjem**. Obilježja s kojima je osoba rođena, i na koje sama ne može utjecati, ne bi smjela određivati mogućnosti nečijeg ekonomskog, socijalnog i političkog uspjeha.

U drugom se dijelu teksta pita zašto je pravednost bitna za razvoj kao intrinzična i

instrumentalna pojava. Poblize se istražuju dva kanala utjecaja: učinci nejednakosti u mogućnostima i posljedice nejednakosti na kvalitetu institucija. Društvene se skupine međusobno odnose na različite načine. Neke surađuju, dok se druge takmiče ili mogu biti u sukobu. Stoga je važno istražiti obilježja pojedinih skupina, odnose unutar i između skupina te odnose tih skupina s javnim i privatnim (posebice tržišnim) institucijama. Također je bitno proučiti vladajuće norme, vrijednosti i ponašanja koja su se institucionalizirala kroz te odnose, ali i stvarati preduvjete za ublažavanje i dugoročno uklanjanje nejednakosti u početnim mogućnostima.

Potrebne političke mjere i socijalne aktivnosti poblize se istražuju u trećem dijelu knjige. Na domaćoj političkoj sceni i u okviru mjera nacionalne politike to prije svega znači ulagati u ljude, poboljšavati pristup i osigurati jednakost pred zakonom te poticati pravednost na tržištu. U međunarodnom okruženju to podrazumijeva stvaranje ravnopravnih odnosa i odgovarajući sustav pomoći razvoju ljudskog kapitala u siromašnim državama, odnosno uvjetima za obrazovanje i zdravlje građana koji su nositelji društvenog i socijalnog razvoja.

Možemo konačno istaknuti kako je sa stanovišta pravednosti bitno težiti uklanjanju nejednakosti mogućnosti, a ne nastojati izjednačiti ishode. Stvaranje podjednake mogućnosti, koje je teško mjerljivo i gotovo virtualno, je mnogo zahtjevnije i složenije od ujednačavanja učinaka. Uvid u pozitivna iskustva razvoja i ublažavanja nejednakosti, kojih je mnogo u ovoj knjizi, može biti od velike koristi donositeljima političkih odluka i raznovrsnim dionicima u tome kako pomiriti pravednost i razvoj. Polazno načelo pritom mora biti da u stjecanju ljudskog kapitala i profesionalnom napredovanju urođene karakteristike – boja kože, podrijetlo, spol i slično – na koje se ne može utjecati, ne smiju biti odrednice uspjeha.

Ipak, većina analitičara se slaže da ne postoji automatska povezanost gospodarskog rasta i ujednačenog ljudskog razvoja. Ipak, kada je ta povezanost praćena i pojačana odgovarajućim mjerama i odlučnošću, rast i pravednost mogu biti međusobno osnažujuće odrednice pa će gospodarski rast smanjivati nejednakosti i poboljšavati ljudski razvoj, a i povratno pravednost može uvelike potaknuti gospodarski rast.

Predrag Bejaković

doi: 10.3935/rsp.v16i1.828

**REDESIGNING DISTRIBUTION:
BASIC INCOME AND
STAKEHOLDER GRANTS AS
CORNERSTONES FOR AN
EGALITARIAN CAPITALISM
(THE REALUTOPIAS PROJECT)**

Erik Olin Wright (ur.)

London, New York: Verso, 2005., 228 str.

Knjiga *Redesigning Distribution* dio je interdisciplinarnog projekta osebujnog naziva Realne utopije. Projekt okuplja renomirane društvene znanstvenike s ciljem razmatranja izvedivih prijedloga za radikalnu društvenu promjenu. Od pokretanja 1991. godine, objavljeno je pet knjiga koje su se bavile, između ostaloga, prijedlozima za asocijativnu demokraciju i opunomoćeno participativno upravljanje. Glavni je cilj svih prijedloga pridonijeti političkoj i ekonomskoj slobodi i jednakosti svih građana u razvijenim demokracijama. No, iako su ti prijedlozi socijalno vrlo radikalni, oni ne dovode u pitanje kapitalistički sustav već pokušavaju pronaći prikladna institucionalna rješenja unutar postojećeg poretka. To je ujedno i ono što najviše razlikuje ovakve